

Отже, еволюція екології та її термінології мала три етапи: народних знань, народно-науковий (V–IV ст. до н.е. – перша половина XVII ст. н.е.) та науковий. У першій фазі наукового етапу відбулося становлення екології як окремої науки (XVII ст. – друга половина XIX ст.), у другій виникло вчення про екологічні системи та взаємодію популяцій в екосистемах (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.), а в третій пройшла диференціація, гібридизація та інтеграція сучасної екології (друга половина XX – XXI ст.).

Список використаних джерел

1. Биологи: биогр. справочник / Т.П. Бабий, Л.Л. Коханова, Г.Г. Костюк [и др.; отв. ред. Ф.Н. Серков]. – К.: Наук. думка, 1984. – 814 с.
2. Биология: большой энцикл. словарь / [гл. ред. М.С. Гиляров]. – 3-е изд. – М.: Большая Рос. энцикл., 1998. – 864 с.
3. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології: підручник / В.С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1998. – 688 с.
4. Куйбіда В.В. Абіотичні фактори навколишнього середовища у народній екологічній термінології / В.В. Куйбіда // Наук. часопис нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 20: Біологія. – К., 2011. – Вип.3. – С. 176–181.
5. Куйбіда В.В. Екологія і географічні назви: [монографія] / В.В. Куйбіда. – Фастів: Поліфаст, 2002. – 176 с.
6. Куйбіда В.В. Народо-науковий етап становлення природознавства / В.В. Куйбіда // Исторична пам'ять: наук. зб. / Полтавський нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава, 2011. – Вип.2 (26). – С. 38–45.
7. Куйбіда В.В. Популяції тварин і біоценози у народній екологічній термінології / В.В. Куйбіда, В.В. Лопатинська, Л.В. Шаповал // Наук. часопис нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 20: Біологія. – К., 2011. – Спец. вип. – С. 181–185.
8. Куйбіда В.В. Розвиток природничої науки і термінології в Україні: шлях криз епохи (XVII – початок XXI ст.): [монографія] / В.В. Куйбіда. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2012. – 458 с.
9. Новиков Г.А. Очерк истории экологии животных / Г.А. Новиков. – Л.: Наука, 1980. – 287 с.
10. Розенберг Г.С. О периодизации экологии / Г.С. Розенберг // Экология. – 1992. – № 4. – С. 3–19.
11. Розенберг Г.С. Теоретическая и прикладная экология: учеб. пособие / Г.С. Розенберг, Ф.Н. Рянский. – 2-е изд. – Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. пед. ин-та, 2005. – 292 с. – (Учебная книга; вып.9).

References

1. Biolohy: bioloh. spravochnik / T.P. Babii, L.L. Kokhanova, H.H. Kostiuk [i druhiie.; отв. red. F.N. Serkov]. – K.: Nauk. dumka, 1984. – 814 s.
2. Biolohiia: Bolshoi entsykl. slovar / [hl. red. M.S. Hiliarov]. – 3-е изд. – М.: Bolshaia Ros. entsykl., 1998. – 864 s.
3. Krysachenko V.S. Liudyna i biosfera: osnovy ekolohichnoi antropolohii: pidruchnyk / V.S. Krysachenko. – K.: Zapovit, 1998. – 688 s.
4. Kuibida V.V. Abiotychni faktory navkolyshnioho seredovyscha u narodnii ekolohichnii terminolohii / V.V. Kuibida // Nauk. chasopys nats. Ped. Un-tu imeni M.P. Drahomanova Seria 20: Biolohiia. – K., 2011. – Vyp.3. – S. 176–181.
5. Kuibida V.V. Ekolohiia i heohrafichni nazvy: [monohrafiia] / V.V. Kuibida. – Fastiv: Polifast, 2002. – 176 s.
6. Kuibida V.V. Narodnyi-naukovyi etap stanovlennia pryrodnoznavstva / V.V. Kuibida // Istorychna pamiat: nauk.zb. / Poltavskiy nats.ped. un-t imeni V.H. Korolenka. – Poltava, 2011. – Vyp.2 (26). – S. 38–45.
7. Kuibida V.V. Populiatsiia tvaryn i biotsenozy u narodnii ekolohichnii terminolohii / V.V. Kuibida, V.V. Lopatynska, L.V. Shapoval // Nauk. chasopys nats. ped. Un-tu imeni M.P. Drahomanova. Seria 20: Biolohiia. – K., 2011. – Spets. vyp. – S. 181–185.
8. Kuibida V.V. Rozvytok pryrodnychoi nauky i terminolohii v Ukraini: shliakh kriz epokhy (XVII – pochatok XXI st.): [monohrafiia] / V.V. Kuibida. – Pereiaslav-Khmelnytskyi: FOP Lukashkevych O.M.,

2012. – 458 s.

9. Novikov H.A. Ocherk istorii ekolohii zhivotnykh / H.A. Novikov. – L.: Nauka, 1980. – 287 s.
10. Rozenberh H.S. O periodizatsii ekolohii / H.S. Rozenberh // Ekolohiia. – 1992. – № 4. – S. 3–19.
11. Rozenberh H.S. Teoreticheskaia i prikladnaia ekolohiia: ucheb. posobie / H.S. Rozenberh, F.N. Rianskyi. – 2-е изд. – Nizhnevartovsk: Izd-vo Nizhnevart. ped. in-ta, 2005. – 292 s. – (Uchebnaia kniha; vyp.9).

Kuibida V. V., Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Dean of the Physical Education Faculty at SHEI Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogic University named after Hryhoriy Skovoroda (Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky), viktor_kuibida@ukr.net

Formation and periodization system of the development of ecology and its terminology

In this research ecology and its terminology are viewed as a phasic process, which had three phases. The first phase being chronologically vague was about the folk names. This provided the methodological transition to the natural sciences and created the base for the formation of young natural sciences – folk-scientific phase (V–IV cent. A.C. – first half of XVII cent. A.D.). The birth of the immature science became a point of reference for the ecology formation. It was characterized by the fairy-scientific or mythological-scientific vision and understanding nature and its correlations. Along with the fundamentality and rapid breakthrough in thoughts on different things in the early science elementary mistakes can be found, conclusions and views with no sense and logic. In the first phase of the scientific stage there was becoming of ecology as a separate science (XVII cent. – second half of XIX cent.), in the second one – appeared a knowledge about the ecological systems and their populations' correlations (second half of XIX cent. – first half of XX cent.), and in the third phase – there was a differentiation, hybridization and integration of the modern ecology (second half of XX – XXI cent.).

Keywords: evolution of ecology, ecological terminology, folk, folk-scientific, scientific phase.

Kuibida V. V., доктор исторических наук, профессор, декан факультета физического воспитания, Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет им. Григория Сковороды (Украина, Переяслав-Хмельницкий), viktor_kuibida@ukr.net

Становление и периодизация развития экологии и ее терминологии

Эволюция экологии рассмотрена как стадийный процесс, который проходил в три этапа. На первом, хронологически размытом, этапе преобладали народные знания. Они обеспечили методологический переход к собственно естественной науке и создали необходимый фундамент для возникновения молодой экологии – народно-научный этап (V–IV ст. до н.э. – первая половина XVII ст. н.э.). Возникновение незрелых наук стало отправной точкой для этого этапа становления. Его характеризовало смешанное сказочно-мифическое понимание природы и взаимосвязей в ней. Одновременно с фундаментальностью и резким прорывом вперед во взглядах на отдельные вопросы в ранней науке есть элементарные ошибки в логике выводов и взглядов. В первой фазе научного этапа произошло становление экологии как самостоятельной науки (XVII ст. – вторая половина XIX ст.), во второй возникло учение об экологических системах и взаимодействии популяций (вторая половина XIX ст. – первая половина XX ст.), а в третьей произошла дифференциация, гибридизация и интеграция современной экологии (вторая половина XX – XXI ст.).

Ключевые слова: эволюция экологии, экологическая терминология, народный, народно-научный, научный этапы развития.

* * *

УДК 94(477):316.3“1991/2014”

Кучерук М. С.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та етнографії України, Одеський національний політехнічний університет (Україна, Одеса), kucherukmaryna@ukr.net

ЗМІНА ПАРАДИГМИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО VS ПОСТРАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Для виходу України із Радянського Союзу і розбудови самої незалежної країни існували всі підстави. Більше того, експерти Дойчбанку пророкували Україні одне із перших місць серед республік СРСР по передбачуваному рівню процвітання. Проте реалії суспільно-економічного розвитку показали протилежний результат.

В статті висвітлюються глибинні причини складнощів формування громадянського суспільства в незалежній Україні, які, на думку авторки, мають

Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”

місце, і їх коріння потрібно шукати ще задовго до проголошення незалежності 1991 року.

Для швидкої модернізації і вестернізації за роки існування УРСР вже сформувалася достатній економічний, людський і освітній потенціал, проте цьому процесові завадив конфлікт ідентичностей. В незалежній Україні сформувались дві культури – консервативна і ліберальна, прихильники традиціоналізму проти лібералізації. Виходячи із першого закону діалектики (єдність і боротьба суперечностей), зіткнення між ними є неминучим.

23 роки української незалежності доцільно розглядати як перехідний, трансформаційний етап – від формального проголошення незалежності до її реального здобуття, вестернізації, розбудови громадянського суспільства і демократії.

Ключові слова: фактична незалежність, вестернізація, модернізація, консерватизм, лібералізм, громадянське суспільство, демократія.

В статті “Незручний middle class” Олексія Сокирко [10], надрукованій у щорічнику “Світ у 2013” за 2012 рік, автор припускає, що представники неолігархічного бізнесу у відповідь на посилення тиску займуть активнішу політичну позицію у боротьбі з режимом. Автор виявився правий. У 2013 році середній клас усвідомив себе промоутером змін, що здатні переломити ситуацію в країні. Відмова Президента України В.Януковича від євроінтеграційного курсу, задекларованого ним весною, і різка переорієнтація на Росію восени спричинила масові протести на Майдані, які вилилися у лютневу революцію, або, як її ще називають, “Революцію гідності”.

Постановка проблеми. Майдан–2013 став справжнім потрясінням не лише для України, а й для цілого світу (принаймні, для європейської цивілізації). Припускаю, що у перспективі зрушення наберуть не тільки загальнонаціонального характеру, а геополітичного. На перший погляд, причини революції очевидні – засилля тодішньої влади, яка не виявляла бажання зважати на позицію громадян. Проте, на мою думку, ці причини мають глибинний характер, а події листопада 2013 – лютого 2014 стали лише однією ланкою у ланцюгу причинно–наслідкових зв’язків.

Аналіз досліджень і публікацій. Революція 2013 року має всі ознаки буржуазної революції. Можливо, моє твердження спричинить критику (адже марксистське вчення у багатьох викликає негативну реакцію). З приводу доцільності використання марксистської методології є стаття О.М. Горенка, надрукована в “Українському історичному журналі”. В ній автор аналізує різні погляди щодо наукового доробку К. Маркса, і приходить до висновку, що варто було б усунути Маркса–ідола і повернути Маркса–вченого [4, с. 150].

Громадянське суспільство – по суті своїй буржуазне; і закони боротьби, за розвиток громадянського суспільства і за демократію вповні вкладається в традиційну діалектичну логіку, описану ще у XIX ст. Г. Гегелем, і розвинену К. Марксом і Ф. Енгельсом, з тією лише поправкою, що у сучасному світі це не боротьба пролетаріату і капіталістів, а протистояння лібералів і консерваторів.

Діалектичний матеріалізм насамперед розглядає питання про природу світу, про місце у ньому людини та її відношення до світу через предметну, суспільно–історичну практичну діяльність людини і має своєю метою створення принципів та методів наукового пізнання і революційної перебудови світу [6, с. 143]. При цьому взаємозв’язки, рух і розвиток не безладні, а підпорядковані певним законам розвитку природи, суспільства і мислення: 1) закон єдності і боротьби

протилежностей, який розкриває джерело руху і розвитку (саморуху) об’єктивної дійсності, показує, що таким джерелом є внутрішня суперечність предметів і явищ; 2) закон переходу кількісних змін у якісні, який показує, що всякий розвиток здійснюється як процес поступового нагромадження кількісних змін, які на певному етапі неминуче приводять до змін якісних; 3) закон заперечення заперечення, що розкриває загальну тенденцію розвитку, його напрям зв’язок між попередніми і наступними ступенями розвитку, між новим і старим [7, с. 144]. К. Маркс вірив у прогрес людства, і був твердо переконаний, що у своєму розвитку суспільство безперервно просувається вперед – від варварських, майже тваринницьких форм співжиття, до найвитонченіших, коли, досягнувши інтелектуальних висот і найраціональніших засобів адміністрування людського суспільства, людина зможе здійснити перехід із царства необхідності у царство свободи.

Варто навести цитату К. Маркса і Ф. Енгельса, де вони подають своє бачення громадянського суспільства:

“Громадянське суспільство обіймає все матеріальне спілкування індивідів в межах певної ступені розвитку виробничих сил. Воно обіймає все торгове і промислове життя даної ступені і постільки виходить за межі держави і нації, хоча, з іншого боку, воно знову–таки повинно виступати ззовні у вигляді національності і будуватися всередині у вигляді держави. Вираз “громадянське суспільство” виникло у XVIII ст., коли відносини власності вже вивільнилися із античної і середньовічної спільності. Громадянське суспільство як таке розвивається тільки разом із буржуазією; однак тим же ім’ям позначалася громадянська організація, що розвивається безпосередньо із виробництва і спілкування, яка у всі часи утворює базис держави і подібної ідеалістичної надбудови” [8, с. 72].

В Радянському Союзі марксизм зазнав метаморфоз, убік примітивізації і заполітизованості. За висловом Н. Яковенко, “марксизм ленінсько–сталінського зразка, спрощений у своєму пояснювальному концепті до схеми, за якою кожен феномен минулого має “класову сутність”, тому головною рушійною силою історії є боротьба класів, що, відповідно, детермінує всі сфери життя – політику, економіку, ідеологію, культуру тощо” [12, с. 164].

Більшовики перетворили марксизм на нову релігію. Внаслідок численних соборів, із нього були вилучені непотрібні для радянського канону елементи, і залишені тези, які були покликані виховати у радянських людей нову систему цінностей. За висловом Б. Спінози, “простий народ (натовп – *vulgus*) мусить знати тільки ті історії, які більше за все здатні спонукати його духу до послуху і добродійності” [11, с. 74]. Позитивним в радянській школі було вивчення праць К. Маркса і Ф. Енгельса. Але негативним було те, що вивчали їх не уважно (або не наважувались їх аналізувати). Адже, читаючи популярні “Капітал”, “Революцію і контрреволюцію в Німеччині”, “Селянську війну в Німеччині” тощо, виникає багато запитань, передусім до радянської влади. Вже дуже радянська система нагадувала феодальний лад, який так шельмували К. Маркс і Ф. Енгельс.

Безумовно, посилання на праці К. Маркса і Ф. Енгельса можуть бути суперечливими і дещо застарілими, проте зарано ще відкидати марксову теорію. Ідеї К. Маркса є фундаментальними, хоча, дійсно, його обмеженість полягала у тому, що він заперечував соціально-адаптивні можливості капіталізму, не вірив у його спроможність системно-еволюційної модифікації і соціалізації [2, с. 76].

Питаннями розвитку громадянського суспільства і демократії в незалежній Україні, їх генезою, проблемами, викликами, завданнями займаються не тільки науковці, а і публіцисти. Воно й зрозуміло, зважаючи на злободневність тематики. Соціолог Є. Головаха [3], економіст А. Гальчинський [2], публіцист М. Рябчук [9], історики Г. Касьянов [7] і Я. Грицак [5] – кожен присвячує громадянському суспільству чимало уваги.

Метою даної статті є висвітлення глибинних причин складнощів формування громадянського суспільства в незалежній Україні, які, на мою думку, мають місце, і коріння яких потрібно шукати ще задовго до проголошення незалежності 1991 року.

Виклад основного матеріалу. Після розвалу Радянського Союзу світова громадськість очікувала, що в колишніх пострадянських країнах швидкими темпами пройде модернізація і вестернізація, проте розчарування не примусило на себе довго чекати. Наприклад, британський дослідник Р. Баркер висловлює свою позицію: *“Історія нечасто дає нам підказки. Однак саме їх ми отримали 1989 року, коли двовікову річницю Французької революції світ відзначав революцією іншого ґибу, яка на теренах Східної Європи та Радянського Союзу була покликана повалити державний комунізм. Революції 1989 року багатьом видавалися передвістям світового устрою, за якого лібералізм у політиці та ринкові відносини в економіці мали б нарешті завершити свою боротьбу з деспотизмом та командними економіками і в якому мали б розвинутися та – як результат лінійного прогресу – остаточно утвердитися універсальна доба раціональної максимізації користності”* [1, с. 134].

Для західних дослідників і для широкого загалу в Україні залишалось нерозгаданою таємницею, чому, в той час як експерти Дойчебанку пророкували Україні одне із перших місць серед республік СРСР по передбачуваному рівню процвітання [7, с. 72], реалії суспільно-економічного розвитку показали протилежний результат?

Англійське прислів'я каже: старого собаку новим трюкам не навчиш. Економісти розраховали все, окрім людського фактору. А він виявився вирішальним. Справді, чи можливо, щоб населення, яке все своє свідоме життя проживало за авторитарної системи, і сповідувало її цінності – відданість ідеї, слухняність перед авторитетом, патерналізм, непотизм, враз переорієнтуватися на лібералізм і його цінності – свободу, незалежність, демократію, ініціативність? Ще Б. Спіноза писав про природне право людини, яке *“простягається так далеко, як далеко простягаються бажання і ніць кожного, і що ніхто засновуючись на праві природи не зобов'язаний жити згідно із схильностями іншого, але кожний є захисником своєї свободи”* [11, с. 13]. Що можна було чекати від людей,

вихованих в державі, яка мала особливий погляд на природне право людини?

Прихильник західноєвропейських цінностей, Я. Грицак вважає, що *“Україна має невеликий вибір: модернізуватися або стати третьорядною країною. Але український політикум повинен структуруватися за іншим принципом. Не за принципом Схід проти Заходу, а за принципом: прихильники жорсткої лібералізації – проти тих, хто за соціальний захист. Праві проти лівих”* [5, с. 173].

Те, що українське суспільство неоднорідне, зрозуміло навіть неспеціалістам. Відсутність національної єдності і національної ідеї призвела до появи невирішених проблем. Більше того, за словами М. Рябчука, *“в Україні фактично, попри формальне унезалеження, триває така собі холодна громадянська війна, зокрема і на рівні сумнозвісної “боротьби двох культур”, результати якої поки що важко передбачити”* [9, с. 36].

Цікава річ, іронія історії полягає в тому, що, після стількох десятиліть цькування і переслідувань, після повалення Радянського Союзу, двадцятирічного жевріння комуністичної ідеології, на авансцену вийшов головний ворог соціалізму радянського зразка і нічний кошмар партійних функціонерів – український буржуазний націоналізм (тобто, українські ліберали).

На мою думку, протистояння цих “двох культур” знаходиться в площині боротьби консерватизму і лібералізму. Консерватори воліють повернутися до Радянського Союзу (або його сучасної реставрації). Ліберали обирають вільні ринкові відносини і тяжіють до європейської інтеграції.

Консерватори й досі міркують радянською парадигмою. Їм часто закидають відсутність національної свідомості і вороже ставлення до української державності, а також незнання своїх інтересів і низьку громадянську культуру. Українська національна самосвідомість у них дійсно відсутня, а от свої інтереси вони усвідомлюють чудово.

Радянська система забезпечила таких людей певним набором благ – соціальних гарантій, роботи, доступу до суспільних благ. Можна багато сперечатися про якість життя радянських людей, але справа не в тому. Одних це цілком влаштовувало, а для групи партійних функціонерів умови життя були досить пристойними. Як писалося в старому шкільному підручнику, в Радянському Союзі була витворена витончена, прихована соціальна нерівність. Звісно, що велика армія номенклатурників мала немалий зиск, який частина з них втратила із досягненням незалежності України. Тим, кому пощастило залишитися при владі або на старих посадах, ідея розбудови незалежної, суверенної, демократичної, правової української держави в кращому випадку була байдужа. Все, що їх цікавило, – це можливість і надалі отримувати від держави всі пільги і блага – все рівно, чи від радянської, чи від української. Тому їх першим завданням було законсервувати такий стан речей.

М. Рябчук має своє бачення пострадянської еліти: *“Зрозуміло, що ці “еліти” не зацікавлені ані у формуванні модерної нації, сама ідея якої передбачає беззастережну рівність усіх перед правом, ані в появі громадян та, відповідно, громадянського суспільства,*

здатного їх ефективно контролювати. Феодальні “еліти” зацікавлені у покірних підданих, якими можна легко маніпулювати й за допомогою яких можна успішно легітимізувати перед міжнародним співтовариством свою кланову–корпоративну владу на імітаційних виборах. Громадянське суспільство як основа модерної нації є головним їхнім ворогом. Тож зусилля усіх самозваних постсовєтських “еліт” послідовно спрямоване на його знищення – через юридичні обмеження та поліційні репресії, через пропагандистську дискредитацію та маргіналізацію, а головне – через системні й систематичні утиски малого і середнього бізнесу як економічної бази антифеодального “третього стану”, основи новочасного громадянства та, відповідно, політичної нації” [9, с. 230–231].

Саме колишня партноменклатура організувала українське суспільство за принципом клієнтельно–ієрархічної моделі феодального суспільства. Здавалося б, така архаїчна форма суспільного устрою в ХХ столітті просто не має права на існування. Але там, де головним рушієм є приватний інтерес, можливо все. Для певної частини українського населення вона є досить зручною. По–перше, для так нової еліти, яка спромоглася за роки незалежності не тільки зберегти свої статки і вплив, а й примножити їх. По–друге, для її армії чиновників, бюджетників, пільговиків та ін., яким перепав мінімум із грандіозного переділу колишньої соціалістичної власності, але цей мінімум для них цілком прийнятний. Ці громадяни настільки звикли до різноманітних дотацій і виплат, що вбачають у зміні соціально–економічних відносин пряму загрозу для себе. Вони є ворогами лібералізму, адже реально потерпають від нього.

Мої міркування підтверджуються соціологічними дослідженнями Є. Головахи: “Український шлях подолання інституціональної подвійності досі не досяг успіху, оскільки пов’язаний зі спробою національного самоствердження, що включає дуже суперечливі складові – ідеологію “європейськості”, готовність протистояти автототалітаризму в поєднанні із психологічним ізоляціонізмом і традиціоналізмом. Українське суспільство ще є дуже традиційним, воно ще дуже несучасне – від залишкових патріархальних відносин у родині до непотизму на вищих щаблях влади. Натомість подвійна інституціоналізація для України є феноменом тимчасовим і таким, що гальмує процес демократичної трансформації суспільства. Він зумовлює рольову, нормативну й інфраструктурну переобтяженість інституціонального простору і постійно відтворює почуття соціальної безпорадності й незадоволеності соціальним становищем у більшості людей. Їхня згода жати за умов подвійного інституціонального навантаження є радше вимушеною і зумовленою особливостями соціально–культурного типу “homo postsoveticus”, історичний досвід якого і досі повоюється остаточною відмовою від колишньої інституціональної системи, а новий пострадянський досвід свідчить про безперспективність сучасного інституціонального порядку” [3, с. 50–51].

З іншого боку, українець прозахідний – носій ідеології лібералізму: активний, самодостатній і відносно незалежний від держави. Так званий середній

клас. Не може погодитися із твердженнями, що ця нова для українців ментальність виникла і розвивалася у часи незалежності. На мою думку, незалежність дала таким людям можливість проявити себе. Це ті ж “українські буржуазні націоналісти” (письменники, підприємці, науковці, політичні і громадські діячі, інтелігенція), які були винищені більшовиками у 20–30–ті роки ХХ ст., а в подальшому, вже за часів хрущовської “відлиги” або брежньовського “застою” змушені були “заяляти на дно” і почали активно проявляти себе за горбачовської “перебудови”. В них радянська держава небезпідставно бачила загрозу для свого існування. Адже розвинутий середній клас – це основа громадянського суспільства, яке спроможне протистояти державі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В незалежній Україні сформувались дві культури – консервативна і ліберальна, прихильники традиціоналізму проти лібералізації. Виходячи із першого закону діалектики (єдність і боротьба суперечностей), зіткнення між ними є неминучим.

Таким чином, 23 роки української незалежності доцільно розглядати як перехідний, трансформаційний етап – від формального проголошення незалежності до її реального здобуття, вестернізації, розбудови громадянського суспільства і демократії.

Якщо продовжувати розглядати період 1991–2013 років як процес трансформації, можна запропонувати розділити його на етапи:

1. Національно–культурницький (1989–1991).
2. Політичний (1991–2004).
3. Соціально–економічний (2004–2013).

Список використаних джерел

1. Баркер Р. Майбутнє для лібералізму чи ліберальне майбутнє? / Баркер Р. // Лібералізм [Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий]. Антологія. Вид. 2–ге. – К.: Видавничий дім “Простір” – “Смолоскип”, 2009. – С. 134–155.
2. Гальчинський А. Лібералізм: уроки для України / Гальчинський А.С. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
3. Головаха Є. Інституціональні зміни в Україні: Шлях до кризи і шляхи виходу з неї / Головаха Є. // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг. Т.1. [За ред. В.Ворони, М.Шульги]. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 36–54.
4. Горенко О.М. Еволюція марксистської теоретичної традиції як об’єкт інтелектуальної історії / Горенко О.М. // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С. 136–153.
5. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності / Грицак Я. – К.: Грані–Т, 2008. – 232 с.
6. Діалектичний матеріалізм. Філософський словник [за ред. В.І. Шинкарука]. Вид. 2–ге. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1986. – С. 142–145.
7. Касьянов Г. Украина 1991–2007. Очерки новейшей истории / Касьянов Г. – К.: Наш Час, 2008. – 480 с.
8. Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология // К.Маркс, Ф.Энгельс. Избранные сочинения в 9 томах. Т.2. – М.: Издательство политической литературы, 1985. – 574 с.
9. Рябчук М. Постколониальный синдром / Рябчук М. – К.: “К. І. С.”, 2011. – 240 с.
10. Сокирко О. Незручний middle class / Сокирко О. // Світ у 2013. Український випуск. – Український тиждень. – 2012. – С. 143.
11. Спиноза Б. Богословско–политический трактат // Сочинения. В двух томах. Т.2. – СПб.: Наука, 2006. – С. 5–246.
12. Яковенко Н. Вступ до історії / Яковенко Н. – К.: Критика, 2007. – 376 с.

References

1. Barker R. Majbutnje dlja liberalizmu chy liberal'ne majbutnje? / Barker R. // Liberalizm [Uporjad. O.Procenko, V.Lisovyy]. Antologija. Vyd. 2–ge. – K.: Vydavnychij dim “Prostir” –

“Smoloskyp”, 2009. – S. 134–155.

2. Gal'chyns'kyj A.S. Liberalizm: uroky dlja Ukrai'ny / Gal'chyns'kyj A.S. – K. : Lybid', 2011. – 288 s.

3. Golovaha Je. Instytucjonal'ni zminy v Ukrai'ni: Shljah do kryzy i shljahy vyhodu z nei' / Golovaha Je. // Ukrai'ns'ke suspil'stvo. Dvadcat' rokiv nezalezhnosti. Sociologichnyj monitoring. T.1. [Za red. V.Vorony, M.Shul'gy]. – K. : Instytut sociologii' NAN Ukrai'ny, 2011. – S. 36–54.

4. Gorenko O.M. Evolucija marksysts'koi' teoretychnoi' tradycii' jak ob'jekt intelektual'noi' istorii' / Gorenko O.M. // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2013. – № 2. – S. 136–153.

5. Grycak Ja. Zhyttja, smert' ta inshi nepryjemnosti / Grycak Ja. – K. : Grani–T, 2008. – 232 s.

6. Dialektychnyj materializm. Filosofs'kyj slovnyk [za red. V.I. Shynkaruka]. Vyd. 2–ge. – K. : Golovna redakcija Ukrai'ns'koi' radjans'koi' encyklopedii', 1986. – S. 142–145.

7. Kas'janov G. Ukraina 1991–2007. Oчерki novejshej istorii / Kas'janov G. – K. : Nash Chas, 2008. – 480 s.

8. Marks K., Jengel's F. Nemeckaja ideologija // K.Marks, F.Jengel's. Izbrannye sochinenija v 9 tomah. T.2. – M. : Izdatel'stvo politicheskoi' literatury, 1985. – 574 s.

9. Rjabchuk M. Postkolonial'nyj syndrom / Rjabchuk M. – K. : “K. I. S.”, 2011. – 240 s.

10. Sokyрко O. Nezruchnyj middle class / Sokyрко O. // Svit u 2013. Ukrai'ns'kyj vypusk. – Ukrai'ns'kyj tyzhen'. – 2012. – S. 143.

11. Spinoza B. Bogoslovsko–politicheskij traktat // Sochinenija. V dvuh tomah. T.2. – SPb.: Nauka, 2006. – S. 5–246.

12. Jakovenko N. Vstup do istorii' / Jakovenko N. – K. : Krytyka, 2007. – 376 s.

Kucheruk M. S., candidate of historical sciences, docent of Department of history and ethnography of Ukraine, Odessa National Polytechnic University (Ukraine, Odessa), kucherukmaryna@ukr.net

A change in the paradigm of independent Ukraine: civil society vs post-soviet society

There was every reason for withdrawal of Ukraine from the Soviet Union and the development of rich, independent country. Moreover, the experts from the Deutsche Bank had predicted that Ukraine would gain one of the first places among the republics of the ex-USSR of the expected level of prosperity. However, the realities of social-economic development took the reversal side.

The article highlights the underlying causes of difficulties in actualization of civil society in independent Ukraine, which, according to the opinion of the author, their roots should be searched long before gaining independence in 1991.

Over the years the USSR a sufficient economic, human and educational potential for rapid modernization and Westernization was formed. However, this process has prevented by a conflict of identities. In independent Ukraine two cultures emerged – conservative and liberal, advocates of traditionalism against liberalization. Based on the first law of dialectics (unity and struggle of contradictions), the clash between them was inevitable.

It is appropriate to consider all the 23 years of Ukrainian independence as a stage of transformation – from the formal Declaration of independence to its actual acquisition, Westernization, the development of civil society and democracy.

Keywords: actual independence, Westernization, modernization, conservatism, liberalism, civil society, democracy.

Кучерук М. С., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и этнографии Украины, Одесский национальный политехнический университет (Украина, Одесса), kucherukmaryna@ukr.net

Смена парадигмы независимой Украины: гражданское общество vs постсоветское общество

Для выхода Украины из Советского Союза и развития богатой, независимой страны существовали все основания. Более того, эксперты Дойчебанка пророчили Украине одно из первых мест среди республик СССР по предполагаемому уровню процветания. Однако реалии общественно-экономического развития оказались противоположными.

В статье освещаются глубинные причины сложности формирования гражданского общества в независимой Украине, которые, по мнению автора, имеют место, и их корни нужно искать еще задолго до провозглашения независимости в 1991 году.

Для быстрой модернизации и вестернизации за годы существования УССР уже сформировался достаточный экономический, человеческий и образовательный потенциал, однако этому процессу помешал конфликт идентичностей. В независимой Украине сформировались две культуры – консервативная и либеральная, сторонники традиционализма против либерализации. Исходя из первого закона диалектики (единство и борьба противоречий), столкновение между ними стало неизбежно.

23 года украинской независимости целесообразно рассматривать как переходный, трансформационный этап – от формального провозглашения независимости до ее реального приобретения, вестернизации, развития гражданского общества и демократии.

Ключевые слова: фактическая независимость, вестернизация, модернизация, консерватизм, либерализм, гражданское общество, демократия.

* * *

УДК 339.9:338.48(477+438)

Стрільчук В. В.
здобувач кафедри всесвітньої історії,
Східноєвропейський національний
університет ім. Лесі Українки
(Україна, Луцьк), strilyv@yandex.ua

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У СФЕРІ ТУРИЗМУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

Аналізується сучасне українсько-польське транскордонне співробітництво у сфері туризму: особливості співпраці на прикордонні, проблеми удосконалення туристичної інфраструктури та підготовки службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування, які безпосередньо займаються організацією та запровадженням туристичних послуг.

Узагальнено досвід українсько-польської транскордонної співпраці в сфері туризму за останнє десятиліття, розроблено практичні рекомендації, щодо його вдосконалення.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, прикордоння, туризм, туристична інфраструктура, кадрове забезпечення, Україна, Республіка Польща.

Транскордонне співробітництво України та Республіки Польща у сфері туризму є, по-перше, одним із важливих кроків на шляху європейської інтеграції України, по-друге, важливим для української сторони каналом запозичення і впровадження багатого досвіду Республіки Польща у цій сфері, а по-третє, реальним простором матеріалізації євроінтеграційних процесів, які, найбільшим чином, проявляються саме на регіональному, прикордонному рівнях. Саме цими міркуваннями визначається актуальність досліджуваної наукової проблеми, а метою та завданнями, які ставить перед собою автор статті є: з'ясування основних особливостей українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері туризму на сучасному етапі, аналіз проблем та можливостей впровадження польського досвіду у досліджуваній сфері.

Дослідженням сучасної українсько-польської взаємодії у туристичній галузі займалися українські та польські історики, економісти, міжнародники, політологи. Важливий внесок у дослідження проблеми, з нашої точки зору, зробили Н. Коніщева, Л. Давиденко [2; 4], В. Гарагонич, Л. Стрільчук, В. Колесник, А. Близнюк та інші. Зокрема, Н. Коніщева опублікувала низку наукових статей у яких аналізується удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері туризму та курортів, розмежування повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері туризму, створення туристичних інформаційних центрів та ін. [1; 2; 3]. Кадрова політика у сфері державного управління туризмом досліджувалася Л. Давиденко [4], участь України у транскордонній співпраці на рівні туризму аналізував В. Гарагонич [5], українсько-польське співробітництво у сфері туризму аналізує Л. Стрільчук, визначаючи двосторонню співпрацю, як засіб пізнання і зближення двох народів [6].

Однак, цілісного дослідження, яке б висвітлювало історичні аспекти становлення та розвитку українсько-польської транскордонної співпраці у вітчизняній